

Yasar Abu Ghosh: *Escaping Gypsiness. Work, Power and Identity in the Marginalization of Roma*. Prague: Charles University in Prague – Faculty of Philosophy and Arts. Ph.D. Thesis

oponentský posudek

vypracoval: Jakub Grygar

hodnocení práce: doporučuji k obhajobě

Předložená disertační práce je etnografickou studií způsobů, jimiž se Romové z obce Tercova vyrovnávají se svou ekonomickou a sociální marginalizací – řečeno slovy autora, jak unikají cikánství.

Samotná práce, rozdělená vedle úvodu a závěru do čtyř kapitol (*Escaping Gypsiness, Being unemployed, The work of the unemployed, Exchange in Tercov*), je sice tematicky sevřená, přesto však místy působí dosti torzovitě. Na několika místech odkazuje autor na pasáže, které nejspíš měly být součástí práce, ale v předložené verzi práce je nenacházíme (pozn. 4 na s. 22, odkaz na nečíslovanou kapitolu na s. 149). Místy jsou na scénu uváděny osoby, které nebyly nikterak představeny (rodina Giňových, s. 19; Radek, s. 21; rodina Belakových, s. 113) nebo se odkazuje na situace, o nichž nebylo předem referováno (angažovanost autora při získávání grantu z OSF, s. 20.)

Identita, o které implicitně píše Abu Ghosh, má podobu aktivní sebetvorby: performance, *bildung*, je výsledkem jednání (včetně jednání řečového) a figurace (zviditelňování a ztvárňování neviditelného). V Abu Ghoshově textu není žádný prostor pro sebezporozumění tercovských Romů, které by stálo mimo tyto akty. Tato východiska mají na obsah práce a její diskutovatelnost v širším kontextu odborné produkce dvojí dopad. Zaprvé, Abu Ghosh se ocitá mimo debatu, která nahlíží identitu jako výsledek sebehodnocení a sebezporozumění (ať již jako výsledek subjektivní introspekce nebo jako vyústění dialogického procesu dvou vzájemně si rovných subjektů). V práci zkrátka nenajdeme ani náznak po oblíbené otázce mnoha českých vědců po tom, za koho se kdo považuje. Za druhé, v práci se nesetkáváme ani s diskusí v českém kontextu nejčastějšího porozumění sociálního vyloučení Romů jako specifické podoby kulturní adaptace na strukturální znevýhodnění. Ostatně, samotný pojem *kultura*, který je v Čechách probíhajících debatách o sociálním vyloučení Romů ústřední, bychom v práci hledali nejspíš marně.

Jeden z mála vážnějších nedostatků textu vidím v tom, že v práci výrazně chybí autorovy úvahy o teoretickém ukotvení práce a výzkumu a jejich vztahu k širšímu kontextu v našem prostředí kolujících textů. Nicméně, jak již bylo naznačeno, to, že v práci není (samostatně) diskutovaná teorie neznamená, že autorovo myšlení není teoreticky ukotveno. Naopak, málokdy se setkáme s tak precizním uvažováním o sociálních vztazích, produkci marginality a strategiích, které se tomu snaží čelit. To, co mám tendenci vidět jako nedostatek, tak Abu Ghosh – podobně jako „jeho“ Romové, kteří svou marginalitu často symbolicky transformují v dominanci nad Cikány – převrací ve svůj prospěch: práce očištěná až na dřev od širšího teoretického zarámování, dává vyniknout autorově ostrosti etnografického pohledu a britkosti jeho úsudku.

Samotný text jde rovnou k věci samé, bez širšího uvádění do tématu, problému i prostředí, v němž jsme prostřednictvím popisu situací a jednání tercovských Romů seznamováni. Ale pasáže, ve kterých se očekává, že v nich autor představí terén a ty, mezi nimiž prožil dohromady 13 měsíců, nejsou jen rétorickou evidencí toho, že autor „tam byl“, abychom je mohli zcela pominout. Tyto čtenářem očekávané kapitoly jsou také/ by měly být nástrojem, jehož prostřednictvím lze lépe porozumět samotnému výzkumu i z něj vzešlého textu, učinit jej přístupným širší diskusi. Myslím, že by bylo vhodné – už vzhledem k žánru práce – aby autor alespoň při samotné obhajobě tuto kontextualizaci stejně jako zařazení do české akademické produkce provedl.

Považuji za důležité upozornit na to, že v práci není rozebrána centrální dichotomie autorovy práce, rozdíl mezi cikánstvím a romstvím. Pokud jsou tercovští Romové marginalizováni ze strany ne-Romů jako Cikáni (etnikum definované především svým životním stylem - cikánstvím), tak diskuse „unikání cikánství“, o kterém píše Abu Ghosh jako o unikání životnímu stylu (či jeho figuracím), vyžaduje ještě něco víc, než „pouze“ etnografickou evidenci těchto jednání. Na základě toho, co autor předkládá, může být úspěšný „útěk od cikánství“ úspěšný pouze mezi Romy. Pro ne-Romské okolí, ztotožňující cikánství s romstvím (životní styl s etnicitou), však, jak se zdá, žádný útěk od cikánství-jakožto-romství (a obráceně, od romství-jakožto-cikánství) možný není. Otázky, na které práce nenabízí odpověď, jsou pak spojené s onou osudovostí, že před ne-Romy je Rom vždy Cikánem:

1. Jak je ono propojení cikánství a romství historicky ustaveno a udržováno? Je jeho trvalost/pevnost výsledkem protichůdných sociálních pohybů, které oddělily životní dráhy Šafrána a Franty, nebo bylo v Tercově přítomno i před rokem 1990?
2. Jakého romství chtějí tercovští Romové dosáhnout, když se odpoutávají od cikánství? Jak je ustavována a udržována identita „být Romem“, ale „nebýt Cikánem“?

Pasáže, v nichž Abu Ghosh diskutuje obecnější rámec a souvislosti transformace (např. s. 75-84), ukazují jeho schopnost kritického čtení a – především – schopnost diskutovat tyto teze a politiky na základě etnograficky zaznamenaných situací a jednání. Přesvědčivě tak ukazuje, že v případě alespoň této práce, nelze činit žádné analyticky zásadní rozlišení mezi mikro-rovinou a makro-rovinou sociálního prostředí jako dvou vzájemně nepropojitelných oblastí. Autor ukazuje, že dobře provedený etnografický výzkum a na jeho základě dobře sepsaný text tyto dvě polohy překlenout může.

Přes všechny dílčí výhrady a přes jisté pochybnosti o nepřiliš zvládnutému závěru práce (pouhé dva odstavce, které navíc otevírají nové téma), považuji předloženou disertační práci po vědecké stránce za jednoznačně přínosnou. Autor bez všech pochybností prokázal schopnost samostatně vědecky pracovat, identifikovat problém, formulovat k němu relevantní otázky a nabízet na ně zajímavé, nové a přesvědčivě argumentované odpovědi. Doporučuji, aby mu byl po úspěšné obhajobě udělen titul Ph.D.

V Praze 24. září 2008

Jakub Grygar